

Jung Čang

**VELIKA SESTRA,
MALA SESTRA,
CRVENA SESTRA**

TRI ŽENE U SRCU KINE 20. VEKA

Prevela
Stela Spasić

Laguna

Naslov originala

Jung Chang

BIG SISTER, LITTLE SISTER, RED SISTER

Three Women at the Heart of Twentieth-Century China

Copyright © Globalflair 2019

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Za moju majku

Sadržaj

Spisak slika	9
Karta Kine	12–13
Uvod.	15

1. DEO Put ka Republici (1866–1911)

1 Ušpon Oca Kine	23
2 Čarli Sung: metodistički sveštenik i tajni revolucionar	51

2. DEO Sestre i Sun Jatsen (1912–1925)

3 Ei Ling: „izuzetno bistra“ mlada dama.	67
4 Kina na putu ka demokratiji	89
5 Udaje Ei Ling i Čing Ling	98
6 Postati Madam Sun	112
7 „Želim da sledim primer svog prijatelja Lenjina“.	126

3. DEO Sestre i Čang Kajšek (1926–1936)

8 Dame iz Šangaja	145
9 Mei Ling upoznaje generalisimusa	159

10 Udata za opkoljenog diktatora	174
11 Čing Ling u izgnanstvu: Moskva, Berlin, Šangaj	189
12 Muž i žena kao tim.	205
13 Spasavanje Čangovog sina iz Staljinovih kandži	213
14 „Žena štiti muškarca“	221

4. DEO Sestre u ratovima (1937–1950)

15 Hrabrost i korupcija	233
16 Frustracija Crvene sestre	249
17 Trijumf i jad Male sestre	261
18 Pad Čangovog režima	272

5. DEO Tri žene, tri sudbine (1949–2003)

19 „Moramo ugušiti privrženost“: Maova potpredsednica	291
20 „Ne žalim ni za čim“	305
21 Dani na Tajvanu	323
22 Holivudska veza	342
23 Njujork, Njujork	350
24 U susret novom vremenu	358

Korišćene arhive	367
----------------------------	-----

Izjave zahvalnosti	369
------------------------------	-----

Spisak slika

Prva grupa slika

- Tri sestre Sung, 1917 (Alami)
Ei Ling, 1912 (Arhiv koledža Veslijan)
Čing Ling, 1912 (Arhiv koledža Veslijan)
Mei Ling, oko 1908 (Arhiv koledža Veslijan)
Čarli Sung, početkom osamdesetih godina 19. veka (Arhiv Ujedinjene metodističke crkve na Petoj aveniji, Vilmington, Severna Karolina)
Puštanje Sun Jatsena iz kineske diplomatske misije, London (Istorijski arhiv Nacionalističke partije, Tajpej)
Sun Jatsen, Huang Sing i partijski saborci republikanci, 1912 (Alami)
Sun s porodicom, 1912.
Juen Šikai, 1913 (Fotografije iz kineske prošlosti, Univerzitet u Bristolu)
Čen Čimei (Alami)
Song Đijao Ren (Alami)
Gđa Čarlija Sunga s dve starije ćerke (Alami)
Članovi porodice Sung na venčanju Ei Ling (s dozvolom vlasnika fotografije)
Porodica Sung u Šangaju, 1917 (Majkl Feng)
Mihail Borodin, Vang Đing Vei i drugi (Fotografije iz kineske prošlosti, Univerzitet u Bristolu)
Ceremonija osnivanja vojne akademije Vampoa, 1924 (Majkl Feng)

- Čing Ling i njen suprug, 1924 (Istorijska akademija, Tajpej)
Odar Sun Jatsena, 1929 (Alami)
Čing Ling kao pripadnica najvišeg rukovodstva Nacionalističke partije, 1927 (Majkl Feng)
Čing Ling, Ei Ling i Mei Ling, 1927 (Istorijska akademija, Tajpej)
Venčanje Mei Ling i Čang Kajšeka, 1927 (Istorijska akademija, Tajpej)

Druga grupa slika

- Mei Ling i Čang na medenom mesecu (Istorijska akademija, Tajpej)
Ei Ling i njen suprug, H. H. Kung (Arhiv koledža Veslijan)
Čing Ling i Deng Jenda (Alami)
Čang Kajšek i Mei Ling u obilasku znamenitosti, 1936 (Istorijska akademija, Tajpej)
Čangovi se vraćaju avionom kući iz Sijena, 1936 (Alami)
Mei Ling u poseti ranjenim borcima (Istorijska akademija, Tajpej)
Čing Ling i Mei Ling u nosiljkama na putu za Čungćing (Istorijska akademija, Tajpej)
Sestre ponovo na okupu u Čungćingu, 1940 (Gregori Kung)
Sestre s Čang Kajšekom, 1940 (Istorijska akademija, Tajpej)
Sestre u poseti vojnoj bolnici, 1940 (Istorijska akademija, Tajpej)
Kajšekovi s kapetanom Klerom Šenoom (Istorijska akademija, Tajpej)
Džozef Stilvel i Čing Ling, oko 1940 (Alami)
Vendel Vilki, Mei Ling, H. H. Kung i Čing Ling, 1942 (Istorijska akademija, Tajpej)
Mei Ling drži govor u američkom Kongresu, 1943 (Istorijska akademija, Tajpej)
Mei Ling u Holivud Boulu, 1943 (Alami)
Čangovi, Ruzvelt i Čerčil (Istorijska akademija, Tajpej)
T. V. Sung, Ruzvelt i Farli, 1942 (Majkl Feng)
Braća Sung, 1942 (s dozvolom vlasnika fotografije)
Gospodin i gospođa Čang ručaju ispod njegovog portreta, 1940 (Gregori Kung)

Treća grupa slika

- Čangov portret na kapiji Tjenanmen (Istorijska akademija, Tajpej)

- Mei Ling se vraća u Čungćing iz Njujorka, 1945 (Istorijska akademija, Tajpej)
- Tri sestre u Čungćingu
- Porodica Čang Kajšeka, 1946 (Istorijska akademija, Tajpej)
- Čang Kajšek u poseti hramu svojih predaka, 1949.
- Ei Ling na Čangovom rođendanu, 1956 (Istorijska akademija, Tajpej)
- Čang dočekuje Mei Ling na aerodromu u Tajpeju, 1959 (Istorijska akademija, Tajpej)
- Crvena sestra u poseti Moskvi s Maom, 1957 (Alami)
- Čing Ling, Mao i Džou Enlai na kapiji Tjenanmen, 1965 (Alami)
- Čing Ling na komemoraciji u čast Maoa na trgu Tjenanmen, 1976
- Čing Ling i Jolanda (Biblioteka Univerziteta nauke i tehnologije u Hongkongu)
- Čing Kuo pored tela preminulog oca, 1975 (Istorijska akademija, Tajpej)
- Čing Kuo sa suprugom Fainom Vahrevom (Istorijska akademija, Tajpej)

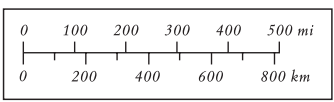
Četvrta grupa slika

- Ei Ling (Gregori Kung)
- Čing Ling (Gregori Kung)
- Mei Ling (Gregori Kung)
- Čing Ling u izgnanstvu, 1927–1928 (Alami)
- „Palata Mei Ling“, ogrlica napravljena od planine (Alami)
- Mei Ling u Americi, oko 1943 (Geti)
- Ei Ling i Debra Pedžet, 1969 (Gregori Kung)
- Mei Ling napušta Tajvan 1991 (Istorijska akademija, Tajpej)
- Mei Ling kad je imala oko 100 godina (Gregori Kung)
- Razglednica s likovima Li Juen Honga, Sun Jatsena i Huang Singa (privatna zbirka)
- Park s kipovima, Tajpej (Jung Čang)

Iako je sve učinjeno da se nađu vlasnici autorskih prava, izdavač će u budućim izdanjima sa zadovoljstvom objaviti ime vlasnika koji je ovde nenamerno preskočen.

REPUBLIKA KINA, 1945.

Uvod

Najpoznatija savremena kineska „bajka“ je priča o tri sestre iz Šangaja, rođene poslednjih godina 19. veka. Njihova porodica po imenu Sung bila je bogata i ugledna, i ubrajala se u gradsku elitu. Njihovi roditelji bili su pobožni hrišćani – majka im je bila poreklom iz najpoznatijeg hrišćanskog klana u Kini (Sju, po kome je jedan okrug u Šangaju dobio ime), a otac prvi Kinez koji je primio metodističku veru na američkom jugu još kao tinejdžer. Njihove tri ćerke – Ei Ling („Srdačno doba“, rođena 1889), Čing Ling („Veličanstveno doba“, rođena 1893) i Mei Ling („Prelepo doba“, rođena 1898) – poslate su u Ameriku na školovanje, što je u to vreme bilo izuzetno retko; kad su se posle višegodišnjeg školovanja devojke vratile kući, bolje su govorile engleski nego kineski. Sitne građe i četvrtastog lica, one nisu bile velike lepotice po klasičnim standardima – lice im nije imalo oblik semenke dinje, oči im nisu bile bademaste niti su imale guste, izvijene obrve. Međutim, imale su lepu kožu, pravilne crte lica i otmeno držanje, a njihovu pojavu dodatno je ulepšavala moderna odeća. Sestre su videle svet; bile su inteligentne, slobodoumne i samouverene. Imale su stila.

Ipak, ono što ih je učinilo „princezama“ savremene Kine jesu njihovi neobični brakovi. Muškarac koji se prvo zaljubio

u Ei Ling a potom u Čing Ling bio je Sun Jatsen, pokretač revolucije posle koje je zbačena monarhija i uspostavljena republika 1911. godine. Poznat kao „Otac (republikanske) Kine“, Sun je uživao veliki ugled na kineskom govornom području. Za njega se udala Čing Ling.

Sun je umro 1925. godine; njegov naslednik Čang Kajšek udvarao se Mei Ling, Maloj sestri, koju je oženio. Čang je osnovao nacionalističku vladu 1928. godine i vladao Kinom sve dok ga komunisti nisu proterali na Tajvan 1949. Mala sestra bila je prva dama zemlje dvadeset dve godine dok je on bio na vlasti. Za vreme Drugog svetskog rata, dok je Čang predvodio kineski pokret otpora protiv japanske invazije, ona je postala jedna od najpoznatijih žena svog vremena.

Najstarija – Velika sestra – Ei Ling udala se za H. H. Kunga koji je, zahvaljujući vezama svoje supruge, dugi niz godina bio na položaju premijera i ministra finansija. Njegove visoke funkcije pomogle su Ei Ling da postane jedna od najbogatijih žena u Kini.

Porodica Sung, koja je imala tri sina, predstavljala je jezgro režima Čang Kajšeka – osim Čing Ling, udovice Sun Jatsena, koja se priključila komunistima. Nju su ponekad zvali Crvena sestra. Tako su dva protivnička politička tabora razdvojila sestre. Za vreme građanskog rata koji je usledio posle Drugog svetskog rata, Crvena sestra je svojski pomagala komuniste u borbi protiv Čanga iako je to podrazumevalo propast njene porodice. Posle pada Čangovog režima i osnivanja komunističke Kine pod vođstvom Mao Cedunga 1949. godine, Crvena sestra postala je Maova potpredsednica.

Očigledno je da su sestre bile izuzetne ličnosti bez obzira na svoje uticajne brakove. Na kineskom govornom području, ljudi se nikad ne zasite priča o njima, uključujući i njihov privatni život. U sećanju su mi naročito ostale dve priče iz vremena mog odrastanja u Maovoj Kini u periodu između pedesetih i sedamdesetih godina 20. veka, kad je zemlja bila pod strogom

totalitarnom kontrolom i potpuno izolovana od spoljašnjeg sveta. Prema jednoj priči, Madam Čang – Mala sestra – svakog dana se kupala u mleku da bi joj koža bila sjajna. U to vreme, mleko, kao izuzetno hranljiva i poželjna namirnica, teško se nabavljalo i nije bilo dostupno prosečnoj porodici. Kupanje u mleku smatrano je sramnim luksuzom. Nastojeći da ispravi tu uvreženu zabludu, jednom prilikom je neki nastavnik promrmljao pred svojim učenicima: „Da li stvarno mislite da bi bilo prijatno kupati se u mleku?“ Ubrzo se priključio redovima osuđenih „desničara“.

Druga priča koja je ostavila dubok utisak na mene bila je ta da je Čing Ling, potpredsednica puritanske Crvene Kine, živela sa svojim glavnim telohraniteljem koji je bio više nego duplo mlađi od nje. Pričalo se da se između njih razvila fizička veza zbog toga što ju je telohranitelj stalno nosio okolo i vraćao na krevet kad je ostarila i bila vezana za kolica. Ljudi su stalno nagađali da li su se venčali i raspravljali da li je njihova veza prihvatljiva. Govorilo se da je partija dozvolila tu vezu iz uvažavanja činjenice da je Čing Ling dugo bila udovica i da joj je potreban muškarac, kao i da joj je partija čak dopustila da zadrži ime Madam Sun koje joj je donosilo prestiž. Te priče se naročito dobro sećam zato što je bila prava retkost čuti trač o seksualnom životu vođe države. Niko se nije usuđivao da raspreda priče ni o jednom drugom visokom zvaničniku.

Kad se Kina posle Maove smrti otvorila 1976, preselila sam se u Britaniju i došla do mnogo više informacija o sestrama. Čak sam sredinom osamdesetih godina angažovana da napišem kraću knjigu o Čing Ling, Crvenoj sestri. Međutim, iako sam donekle istražila njen život i napisala 30.000 reči, ličnost o kojoj sam pisala začudo me nije zaintrigirala. Nisam čak ni pokušala da rasvetlim skandal s telohraniteljem.

Knjiga *Divlji labudovi: tri kćeri Kine*, koja govori o životu moje bake, moje majke i mene, objavljena je 1991 godine. Potom sam napisala Maovu biografiju sa svojim suprugom

Džonom Halidejom. Mao i njegova senka bili su dominantne figure u prvih dvadeset šest godina mog života i želela sam da saznam što više o njemu. Zatim je moju pažnju privukla carica Cisi, poslednji veliki kineski monarh (nije bila krunisana pošto ženama nije bilo dopušteno da budu monarsi). Uzdižući se od nisko rangirane konkubine do državnice, Cisi je decenijama vladala carstvom iza prestola i uvela srednjovekovnu državu u savremeno doba. Oba lika su okupirala moju pažnju i posvetila sam im dvadeset godina života. Teško sam se odlučila o kome ću sledeće da pišem. Sestre Sung su mi pale na pamet, ali sam isključila tu mogućnost. Posle *Divljih labudova*, pisala sam o utemeljivačima novih programa i ličnostima koje su menjale istoriju, a sestre to nisu bile.

Na osnovu dostupnih informacija, sestre su, kao pojedinci, ostale ličnosti iz bajke za koje je važio često citiran opis: „U Kini su živele tri sestre. Jedna je volela novac, druga moć, a treća svoju zemlju.“ Izgledalo mi je da tu nema nikakvih mentalnih sukoba, moralnih dilema niti teških odluka – svega onog što ljudska bića čini stvarnim i zanimljivim.

Umesto toga, razmišljala sam da pišem o Sun Jatsenu, ocu republikanske Kine. Živeo je od 1866. do 1925. godine i sticao ugled u periodu od Cisi do Maoa. Sun je bio utemeljivač programa kao i oni i spona između njih. Za vreme vladavine Cisi, Kina je započela put ka parlamentarnoj demokratiji očekujući veće slobode i otvorenost države. Ipak, četiri decenije posle njene smrti 1908. godine, na vlast je stupio Mao, izolovao je zemlju i gurnuo je u totalitarističku tiraniju. Šta se dešavalo u te četiri decenije tokom kojih je Sun Jatsen imao ključnu ulogu? To pitanje mučilo me je odavno. Sad mi se ukazala prilika da to saznam.

Za Kineze i one van kineskog govornog područja koji su čuli za njega, Sun je svetac. Ali da li je on to stvarno bio? Šta je on zapravo uradio za Kinu i šta je uradio Kini? I kakav je bio

kao osoba? Želela sam da dođem do odgovora na ta i mnoga druga pitanja.

Sklapajući kockice Sunovog života – i ljudi oko njega – postala sam svesna dubine karaktera njegove supruge i njenih sestara zainteresovavši se za njih. Shvatila sam da je Sun bio prava politička zver koja je odlučno stremila ostvarenju svojih ambicija. To što nije bio svetac predstavljalo je olakšanje (za biografu). Dok sam pratila njegov put ka moći, koji je bio pun uspona i padova, gangstera i gangsterskih metoda kao što su osvete i ubistva, imala sam utisak kao da čitam triler. Bilo mi je zadovoljstvo da otkrijem na koji način je taj čovek ispisao stranice istorije. Međutim, životi tih žena, u kojima je politika bila samo jedan deo, postepeno su se usložnjavali i više su me privlačili. Odlučila sam da te tri žene budu tema ove knjige.

Kad sam usmerila svoju pažnju na sestre, uvidela sam koliko su bile izuzetne. Njihovi životi su obuhvatili tri veka (Mei Ling je umrla 2003. u 105. godini), smestivši ih u središte zbivanja tokom stotinu godina ratova, tektonskih previranja i drastičnih preobražaja. Ambijent u kome su se kretale menjao se od veličanstvenih zabava u Šangaju do luksuznih apartmana u Njujorku, od domova u Japanu i Berlinu gde su bile u egzilu do tajnih prostorija za sastanke u Moskvi, od kompleksa u kojima je boravila komunistička elita u Peking u do centara moći na demokratskom Tajvanu. Sestre su ispoljile nadu i hrabrost, doživele strasnu ljubav, ali i očaj, strah i veliku tugu. Uživale su neviđen luksuz, privilegije i slavu, ali im je život stalno bio u opasnosti. Kad je jednom prilikom jedva izbegla smrt, Čing Ling je imala pobačaj i više nikad nije mogla da ima dece. Njena patnja će imati velikog uticaja na njeno ponašanje kao potpredsednice komunističke Kine.

Mei Ling je takođe imala pobačaj zbog koga je ostala bez potomstva. Njen muž Čang Kajšek, čija je politička karijera

krenula uzlaznom putanjom kad je ubio jednog od Sunovih protivnika, bio je na meti ubica od kojih su dvojica jedne noći uspjeli da dođu i do njihovog bračnog kreveta.

Ei Ling je pomogla Maloj sestri i popunila je prazninu u njenom životu budući da ova nije mogla da ima decu, ali i sama je morala da se suoči sa životnim razočaranjima, a naročito sa svojim lošim ugledom: smatrana je pohlepnom i zlom Velikom sestrom, dok su se prema Crvenoj sestri ophodili kao prema pravoj boginji, a prema Maloj sestri kao slavnoj internacionalnoj zvezdi. Odnos između ove tri žene bio je izuzetno nabijen emocijama, i to ne samo zato što je Čing Ling svesno nastojala da uništi živote svoje dve sestre. Čang Kajšek je ubio muškarca koga je volela posle Sunove smrti – Deng Jendaa, harizmatičnog čoveka rođenog da bude vođa, koji je osnovao Treću partiju kao još jednu mogućnost izbora pored komunista i nacionalista.

Istorija moderne Kine čvrsto je isprepletana s ličnim patnjama sestara Sung. Srećna sam što sam na raspolaganju imala obilje izvora dok sam pisala o njima, a i o kineskim velikanima Sun Jatsenu i Čang Kajšek. Obimne prepiske, spisi i memoari, uključujući i brojne materijale koji se čuvaju u Kini, objavljeni su ili su postali dostupni. Na Tajvanu, gde sada vlada demokratija, arhivi su otvoreni za javnost. London, gde je Sun inicirao sopstveno „kidnapovanje“ kojim je započeo svoju karijeru, nudi mnoštvo informacija. Iznad svega drugog, u Americi, s kojom je šira porodica bila usko povezana, ustanove i biblioteke čuvaju brojne zbirke dokumenata koji su prava riznica. Najvredniji izvor koji je odnedavno dostupan jeste dnevnik Čang Kajšeka koji je on pisao svakodnevno pedeset sedam godina i otkriva mnoge tajne njegovog braka s Mei Ling.

Priča o sestrama Sung započela je kad je Kina krenula putem od monarhije ka republici. Čovek koji je imao glavnu ulogu u tom istorijskom procesu bio je Sun Jatsen. Sun i njegova republikanska revolucija oblikovali su živote ove tri sestre.

PRVI DEO

Put ka Republici
(1866-1911)

1.

Uspon Oca Kine

Havaji su proglašeni republikom 4. jula 1894, pošto je kraljica Lilijuokalani svrgnuta s vlasti prethodne godine. Uticaj tog događaja u Tihom okeanu koji se odigrao desetak hiljada kilometara od kineske obale niko nije mogao da predvidi: on je doprineo stvaranju moderne Kine. Dvadesetsedmogodišnji kineski radikal Sun Jatsen iskrcao se na taj arhipelag, kročivši u svet u kome je reč „republika“ bila na svačijim usnama. Rojalisti su kovali zaveru da vrata Lilijuokalani dok se republikanska vojska spremala da ih slomi. Uzbuđenost se osećala u vazduhu. Mladiću koji je kovao zaveru protiv vladara u sopstvenoj zemlji sinula je ideja da bi i Kina mogla da postane republika.

Takvo uređenje bilo je nešto sasvim novo. Monarhija je bila jedini politički sistem za koji su Kinezi znali. U to vreme zemljom je vladala Mandžurska dinastija. Mandžurci nisu bili starosedeoci u Kini već su je porobili sredinom 17. veka. Budući da su činili samo jedan procenat stanovništva, smatrani su manjinskim inostranim vladarima kojima su se uvek suprotstavljali autohtoni Han pobunjenici. Sun je bio jedan od njih. Pobunjenici su najčešće zahtevali obnavljanje dinastije Ming (1368–1644) koja je prethodila Mandžurskoj dinastiji i

čiji su pripadnici bili poreklom Han Kinezi. Međutim, izgledi za to bili su slabi. Dinastija Ming je postala staro, trulo drvo koje je iščupano iz korena u seljačkom ustanku pre nego što su Mandžurci iskoristili haos, okupirali zemlju i potpuno je dokrajčili. Ljudi nisu želeli da se vrate na dinastiju Ming. Niko nije imao precizan plan za budućnost. Zahvaljujući događajima na Havajima, Sun Jatsen je osmislio jasnu viziju za Kinu, okrenutu budućnosti: bila je to republika. Tog novembra, u suncem okupanom Honoluluu, osnovao je političku organizaciju Sing Džung Hui (Društvo za obnovu Kine). Osnivački sastanak je održan u domu lokalnog kineskog direktora banke, jednospratnoj drvenoj kući s velikim terasama zaklonjenim rešetkastim paravanima i tropskim žbunjem. Više od dvadeset članova držalo je svoju levu ruku na Bibliji, u havajskom stilu, dok je s podignutom desnom rukom pročitao zakletvu koju je napisao Sun: „Isterati Mandžurce*... i osnovati republiku.“

Spoj ta dva cilja pokazao se kao genijalan. On je republikanstvu doneo popularnost. Za manje od dve decenije, 1911. godine Mandžurska dinastija je zbačena, Kina je postala republika a Sun je postao poznat kao njen Otac.

Na ideju o republici došli bi i drugi, pre ili kasnije. Zahvaljujući Havajima, Sun Jatsen ju je prvi prigrabio. Sunova ambicioznost, kao i sve na šta je bio spreman da bi ostvario svoje ciljeve, bili su od ključne važnosti za utvrđivanje pravca koji će slediti republikanska Kina.

Sun Jatsen, tamnoput, niži muškarac skladne građe i prijatnog izgleda, rođen je na južnoj obali Kine, blizu Hongkonga i Makaua, britanske, odnosno portugalske kolonije. Glavni grad te

* Napomene u tekstu vezane za određene pojmove i spisak literature korišćene u knjizi nalaze se u posebnom fajlu na sajtu Lagune www.laguna.rs u odeljku *Velika sestra, Mala sestra, Crvena sestra*. Nazivi knjiga i imena autora dati su u originalu i u elektronskoj formi radi lakše pretrage na internetu

provincije bio je Kanton, udaljen stotinu kilometara ka severu, i Sun je bio Kantonac. Njegovo rodno primorsko selo, ušuškano među šumovitim brdašcima, imalo je živopisno ime: Cuiheng (Smaragdni put). Međutim, zemljište je bilo uglavnom peskovita ilovača nepogodna za ratarstvo i živelo se u teškoj bedi. On je rođen 12. novembra 1866, u kolibi od blata veličine deset puta četiri metra, gde je živio sa svojim roditeljima, gospodinom i gospođom Sun Dačeng, očevom majkom, dvanaestogodišnjim bratom i trogodišnjom sestrom. Kad je porastao, zauzimao je više mesta u krevetu, pa su starija deca morala da odlaze na spavanje kod rođaka. Porodica je jela batat, a poželjniji pirinač gotovo da im nije bio dostupan. Muškarci su retko nosili obuću. Nadajući se da će njihova beba imati više sreće u životu, gospodin i gospođa Sun dali su mu ime Di Sijang – Slika Severnog boga, nebeskog zaštitnika njihovog regiona.

U četvrtoj godini, budući ikonoklast se prvi put usprotivio negovanoj tradiciji. U tom periodu njegova majka vezivala je stopala njegovoj sestri Mijao Si koja je tada imala sedam godina. Vezivanje stopala Han Kineskinjama upražnjavalo se hiljadu godina unazad. Devojčicama su lomljena po četiri prsta na obe noge koja su potom savijana ispod tabana da bi stopalo dobilo oblik latice lotosa. Stopala su potom čvrsto uvijana dugačkim komadom tkanine da kosti ne bi srasle i da stopalo ne bi više raslo. Devojčice iz seljačkih porodica su podvrgavane takvom mučenju u malo kasnijem uzrastu od onih iz više klase, kojima su noge obično vezivane u drugoj ili trećoj godini kako bi osakaćena stopala ostala mala. Seljanke su morale da rade, pa su devojčicama puštali da im stopala ipak malo izrastu. Kad je Sunova majka – koja je i sama imala podvezana stopala i još uvek trpela bolove – počela da sakati čerku, Sun je gledao kako mu se sestra bacaka okolo, očajnički se hvatajući za sve što bi moglo da joj ublaži bol. Molio je majku da prestane. Gospođa Sun mu je u suzama odgovorila da će njegovu sestru smatrati otpadnicom a „ne Kineskinjom“ i da će ih „kritikovati“ ako njegova sestra ne

bude imala lotosova stopala kad poraste. Sun je nastavio da pritiska majku koja je na kraju popustila – samo toliko da devojčicu odvede kod stručnjaka za vezivanje stopala u selu.

Kad je imao pet godina, njegov sedamnaestogodišnji brat A Mi otisnuo se na četrdesetodnevni put na Havaje u potrazi za boljom zaradom. Tada nezavisno kraljevstvo koje je bilo pod velikim uticajem Amerike želelo je da razvije poljoprivredu i prihvatilo je kineske seljake. A Mi je vredno radio, prvo kao najamni radnik, a potom je razvio i sopstveni posao. Dobro je zarađivao i veliki deo novca slao je kući. Život njegove porodice drastično se popravio. Sagradili su novu kuću. Sun je u devetoj godini krenuo u seosku školu. Međutim, bilo mu je mrsko da napamet uči konfucijanske klasike isto koliko je mrzeo da radi u polju. Prijateljima je kasnije ispričao da je postao opsednut mišlju da pobegne od života koji je živio još otkako je postao sposoban da „razmišlja“. Konačno, 1879. godine brat ga je pozvao kod sebe i Sun je oputovao na Havaje. Od trenutka kad je tamo kročio, dvadesetogodišnjak se zaljubio u svoj novi dom. Luka Honolulu, s velelepnm zgradama u evropskom stilu, delovala mu je kao „neka čudesna kuća“. Ulice, čiste i uredne, bile su raj u poređenju s njegovim prljavim i oronulim selom.

A Mi je planirao da mu Sun pomaže u poslu. Međutim, pošto Sun za to uopšte nije bio zainteresovan, A Mi ga je upisao u škole u Honoluluu – prvo na koledž Jolani koga su osnovali misionari engleske crkve za lokalne dečake i migrante. Pohađao je nastavni program po uzoru na engleske javne škole, a nastavnici su uglavnom bili Anglosaksonci. Sun je dobro učio i završio je školu tri godine kasnije, 1882, a na testu iz engleske gramatike bio je drugi po uspehu. Ponosni A Mi priredio je veliku zabavu u tu čast. Od škole je na poklon dobio knjigu o kineskoj kulturi i istoriji jer tamo nisu želeli da njihovi učenici zaborave svoje korene. Ona zaista nije nastojala da anglicizira Suna; on je zadržao karakterističnu frizuru koja je bila obavezna za Kineze pod Mandžurcima; dugačak rep koji je visio

pozadi. Sun je obožavao školu: uniformu, disciplinu i, naročito, vojne vežbe – bio je oduševljen marširanjem.

Školovanje je nastavio u najvišoj obrazovnoj ustanovi na arhipelagu, školi američke misije – Koledžu Oahu u Honoluluu. (Najpoznatiji učenik tog koledža, koji se danas nosi ime Punahou, bio je Barak Obama koji je diplomirao skoro sto godina kasnije, 1979). Školarina je bila skupa: jedan srebrni dolar nedeljno, koliko je u to vreme koštala jedna koza teža od pedeset kilograma. To nije bilo zanemarljivo opterećenje za A Mija, čiji život nije bio lak. Tek je kupio zemljište na ostrvu Mauis s namerom da uzgaja šećernu trsku. Međutim, njegova plantaža bila je u planinama, na oko 1.200 metara nadmorske visine, tik uz ivicu oblaka; bila je strma i kamenita s busenima korova koji su se žilavo držali za prilično erodirano zemljište. Uzgoj šećerne trske nije bio moguć, a ni stoka i ovce tamo nisu mogle na ispašu. Tamo su mogle samo koze da opstanu, a one su bile A Mijev glavni kapital. Žrtvovao se zarad svog brata.

U podnožju planina, Oahu je bio raj za Suna. U kamenim vilama pohađao je predavanja, šetao po avenijama s kokosovim drvećem i igrao se po negovanim travnjacima. Imali su fontanu koju je natkrivala paprat pored koje su studentkinje svakog dana u vreme ručka časkale i smejale se dok su jele obrok koji su ponele od kuće. To su bile Amerikanke, lepe, samouverene i pune života. Nastavni kadar uglavnom su bile mlade žene, uključujući i direktorku i njenu zamenicu kojoj se otvoreno udvarao jedan profesor.

Sve to bio je jedan potpuno drugačiji svet od Sunovog rodnog kantonskog sela i njegovih žena. On je imao ogroman uticaj na tog šesnaestogodišnjaka. Suna su u životu privlačile žene poput onih iz njegove škole, za razliku od mnogih Kineza koji su više voleli da im supruge budu tradicionalno vaspitane – poslušne i skromne.

Moguće je da je ta grupa devojaka, koje su sve bile hrišćanke (kao i njegovi drugovi), motivisala Suna da se priključi crkvi

kako bi mogao da bude u njihovom društvu. Međutim, kad je svoju želju pomenuo bratu, A Mi se zabrinuo. Za njega je Severni bog bio svetinja. Posle žučnih rasprava, A Mi je svom tvrdoglavom bratu kupio kartu za Kinu u jednom pravcu, zbog čega je propala unapred plaćena školarina.

Sunu je zbog četvorogodišnjeg odsustva povratak kući još teže pao. Čim je tamo stigao u leto 1883, žarko je poželeo da ode. Ubrzo je našao način da to i ostvari. Najvažnije mesto u selu bio je hram u kome je sedeo Severni bog, bogato oslikana, pozlačena statua od gline. Bog je u ruci stezao mač dok je palcem pokazivao ka nebu, ukazujući na božansku moć. Uz njega su s obe strane stajale manje, potčinjene ženske figure, boginje mora i plodnosti. Klanjanje Severnom bogu bilo je običaj u tom regionu.

Jednog dana Sun je okupio nekoliko drugova i rekao im da ide u hram s namerom da „delimično suzbije to praznoverje tako što će oskrnaviti samog boga“. Luk Čen, jedan od mladića, upamtio je da su svi bili zaprepašćeni, ali i uzbuđeni Sunovom idejom. U hram su se uputili usred dana kad tamo nije bilo nikog osim čuvara koji je dremao naslonjen na zid. Dok su Luk i još jedan mladić ostali da pripaze na čuvara, Sun je ušao u hram sa svojim drugom Luom, ambicioznim umetnikom setnih očiju i izražajnih, punih usana. Dok je Lu samo sastrugao malo boje s obraza jedne boginje, Sun je ne žureći otvorio perorez i odsekao palac Severnog boga koji je pokazivao ka nebu. Kad su ostali drugovi ušli i videli odsečen palac, bili su užasnuti. Luk je kasnije napisao da je to bio „ogroman korak“ za seljanina iz malog sela.

Čuvar hrama se probudio i digao uzbunu. Dok su ostali mladići pobjegli kući, Sun je dopustio da ga drugi vide i prepoznaju kao kolovođu. To je izazvalo nevericu i zaprepašćenje po celom Cuihengu. Stariji meštani bili su gnevni i osuđivali su Dačenga zbog onog što je njegov sin uradio rekavši mu da Sun mora biti proteran jer se, u suprotnom, Severni bog neće umiriti i možda će navući nesreću na sve njih. Dok je njegov

zbunjeni otac pokušavao da se izvini i zavukao ruku u džep da plati popravku statue, Sun je otišao kući.

Luk je primetio da je Sun bio „potpuno miran i pribran kad je osramoćen napustio selo“. Sinulo mu je da je Sun to verovatno „isplanirao i sproveo u delo“ da bi otišao odatle. Kasnije, upoznavši bolje Suna, Luk je zaključio da Sun „nikad nije ništa uradio a da prethodno nije odmerio i uzrok i posledicu u odnosu na konačan ishod“. Od rane mladosti, Sun je bio odličan strateg.

Sun se vratio kući tog leta a već na jesen se zaputio u Hongkong. Ta britanska kolonija, koja se prvobitno sastojala od nekoliko malih ribarskih sela u podnožju talasastih brda, postala je veলেখপনা metropola. Njegova obala Suna je podsećala na Honolulu, samo što je bila veća. Tamo se mudri pobunjenik direktno uputio u Biskupsku školu i sirotište za dečake, koji su bili pod okriljem anglikanske crkve. Znao je da tamo može da nađe utočište – i našao ga je: na podu iznad učionica u parohijskom domu.

U želji za pomirenjem, njegovi roditelji su mu predložili da oženi ćerku jednog njihovog prijatelja iz susednog sela. Poput mnogih, oni su mislili da će brak i podizanje dece uticati na njihovog sina da se skrasi i ponaša odgovorno. Sun je pristao, vratio se kući i sledeće godine oženio devojkicu koju su mu izabrali roditelji – pošto se prethodno upisao u Centralnu školu u Hongkongu, što je izgleda bio njegov uslov.

Sedamnaestogodišnji mladoženja sklopio je ugovoreni brak koji mu je zapravo sasvim odgovarao. Mu Džen, godinu dana mlađa od njega, bila je blage naravi, školovana i uz to lepa. Bila je dobrodušna i nije bila osoba koja bi mogla da pravi scene. Kad su se venčali, ona je ostala kod kuće da se stara o njegovim roditeljima i domaćinstvu, hramljući zbog podvezanih stopala, dok je Sun otišao od kuće već posle dve nedelje. Od tada je povremeno svraćao, ali je vodio odvojen život i imao brojne ljubavnice.